

DR. MÓRÉ MARIANN PHD.*

Mezőgazdasági munkavégzés és munkakörülmények a sajtó tükrében

Summary

In the last fifty years there were three major changes in the life of the Hungarian province, that has meant a significant challenge and required extraordinary adaptability. Within one generation, working conditions, social relationship and social values of the provincial population have completely changed. Many social studies deal with presenting these transformations. The non-expert newspaper readers, however, get informed from the mass media, and not from the white papers of the sociologists; so, they evaluate the agricultural potential, situation and development based on these inputs. In my current study, I am looking for the answer on what kind of tendentious concerted occurrence do readers use to form their opinion about the working conditions and the jobs of the farmers. Of course, besides my study, a conclusion about the agriculture can also be made based on other areas of mass media. My aim with the current study was to outline a trend using 700 articles about agriculture.

1. Bevezetés

A magyar agártársadalom a XX. század második felében élte meg történetének legnagyobb mértékű és legtöbb változással járó időszakát. A nagyüzemi átszervezést követően a társadalmi, gazdasági, technikai-technológiai fejlődés hatására megváltozott a mezőgazdaság teremlőerőinek színvonala és összetétele, növekedett az élelmiszerek feldolgozottsági foka és az élelmiszeripar termelése. A termőföld tulajdonában, a használat rendjében háromszor következett be meghatározó változás, amely a falvak lakóira különös próbatételt mért, és rendkívüli alkalmazkodóképességet igényelt. Egy generációnyi idő alatt a falusi lakosság számára megváltoztak a munkafeltételek, a társadalmi kapcsolatok, a társadalmi értékrendek. A társadalomkutatások nagy száma foglalkozik az átalakulás bemutatásával. Valuch (2001) egyebek mellett azt elemzi, hogy az ötvenes évek végén milyen társadalmi, politikai, gazdasági, lélektani tényezők létezése játszott szerepet abban, hogy sikerült rábírnunk a magyar parasztságot arra: váljon meg a földtulajdonától. A hatvanas évekre a föld jelentős mértékben veszített értékmérő és társadalmi pozíciót meghatározó szerepéből, a mezőgazdasági munka szerepe csökkent, a fiatal generációk számára már nem jelentett vonzó életpályát, melyhez Juhász (1986) szerint hozzájárult a városi munkásközvélemény, amely a paraszttellenes demagógiával összhangban alacsonyabb értékűnek tartotta a mezőgazdasági vállalathoz tartozást. A magyar agrártársadalom helyzetét jelentős mértékben meghatározta a háztáji gazdaságok megtűrése, engedélyezése, ösztönzése vagy éppen támogatása. A kollektivizálás utáni évek támadásait követően a hetvenes évek második felétől már nemcsak a deklarációk szintjén, hanem jogszabályban is rögzítették szerepüket és fejlesztésüket. A magyar paraszti társadalom, ha kellett az önkiszákmányolás határáig is képes volt dolgozni a biztos megélhetést jelentő nagyüzemi gazdálkodás keretei között, majd a saját gazdaságában is. Romány és Tamási (2002) szerint a magyar mezőgazdaság elért eredményeinek egyik magyarázata ebben a paraszti attitűdben keresendő. A háztáji és kisüzemi termelés révén megtermelt jövedelemnek nem kevés szerepe volt a falvak társadalmi újratagozódásában. A rendszerváltás

* Adjunktus – Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar.

éveiben a mezőgazdaság jövőjét meghatározó politikai határozatok súlyosan érintették a mezőgazdaságot. Kovács (2004) azt állítja, hogy a rendszerváló politika elit nem respektálta a mezőgazdaság eredményeit. Az a cél vezérelte döntéseiket, hogy a mezőgazdasági nagyüzemeket minél előbb a családi magángazdálkodások váltsák fel. Kovács (1998) elemzése szerint a mezőgazdasági szövetkezetek sorsa különösen azokban a régiókban pecsételődött meg, amelyekben a mezőgazdaság súlya viszonylag csekély volt a helyben vagy közelben elérhető egyéb munkalehetőségek miatt. Ezekben a településeken ugyanis nem a szövetkezet képezte szociális védőhálót, jelentette az egyetlen munkalehetőséget. A Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv adatai szerint a rendszerváltást követő 14 évben a foglalkoztatottak száma 693 ezerről közel 189 ezerre csökkent, ami azt jelenti, hogy a mezőgazdasági foglalkoztatottak 73%-a más szektorban keresett munkát, vagy munkanélkülivé vált. Különösen sokan, közel 233 ezren estek ki a mezőgazdasági foglalkoztatásból 1990 és 1992 között, ami 2 két esztendő alatt 34%-os csökkenés. Magyarország Európai Unió csatlakozásával az agrárgazdaság újabb kihívások és újabb nagy lehetőségek elé nézett, szigorú versenyfeltételek közé került. Gyorsan emelkedett az olyan mezőgazdasági termékek és élelmiszerek behozatala, amelyekből korábban Magyarország nemcsak önellátó volt, hanem külföldre is értékesített. A magyar mezőgazdaság elvesztette versenyképességét, amelynek újbóli megteremtése nagy kihívás a gazdák számára. Estók (2005) úgy véli, hogy a magyar gazdák alkalmazkodóképességén, szervezettségén, és az elmaradt technológiai fejlesztések mielőbbi pótlásán múlik, hogy az agrárgazdálkodók miképpen tudnak élni a lehetőségekkel.

Az agráriumban lezajló változások végrehajtásában a rendszerváltásig a politika koncepciózusan használta fel a sajtót. A tömegkommunikációs intézményeknek ez az alárendelt szerepe azonban megváltozott, fokozatosan átalakult mellérendelt, egyenrangú partneri szereppé – már nem csupán a deklaráció szintjén. Ma olyan világban élünk, amelyben óriási mennyiségben áramlanak felénk a tudósítások, amelyeket befogadunk, és részévé válnak annak, amit tudunk. Családunkban és munkahelyünkön témává lesznek a hírek, médiaesemények, gondolkodunk arról, amit a lapokban olvasunk, a rádióban és televízióban hallunk. Az újságolvasók nem szakértő rétegei a személyes életszférától és a napi tapasztalatoktól távol eső gazdálkodási területekről és kérdésekről nem a társadalomkutatók írásaiból, hanem a tömegkommunikációs eszközök útján kapnak információt. Így például az ország mezőgazdasági potenciálját, helyzetét, fejlődését jelentős részben ezen információk alapján ítélik meg. Napjainkban alig telik el hét, hogy a tömegkommunikációból ne érkezzenek hírek a mezőgazdaságról, a gazdálkodást befolyásoló időjárásról, a támogatásokról, a gazdatüntetésekéről, a munkakörülményekről. Ezek az újságolvasó ember előtt ismerős tények, történések, intézkedések a tömegkommunikáció által elé tartott tükörben rajzolódnak olyanná, amilyenként megéli. Ahogyan az újságok bemutatják, vagy éppen elnagyolják a részleteket, úgy vesz róluk tudomást, ezeket a részleteket szembesíti saját tapasztalataival. A tömegkommunikációs hírfolyamból, újságok cikkeiből – a kontextusaikra vonatkozóan – megismételhető és érvényes következtetések a tartalomelemzés kutatási technikájának alkalmazásával vonhatók le. Bár a mezőgazdasági problémakör vizsgálata csak határterülete volt az elemzésnek, mégis fontos megemlíteni Terestyéni Tamás 2001-ben a Szociológiai Személyben megjelent írását. A szerző a tartalomelemzés módszerével végzett kutatást „Magyarország és az Európai Unió a sajtó tükrében” címmel. Munkájában a hazai sajtóstruktúrában meghatározó helyet elfoglaló országos és lokális lapoknak az Európai Unióval és a magyar csatlakozással kapcsolatos közlésein végzett elemzést. Kutatásának csak elemező – de jelen kutatás szempontjából lényeges – része volt az agrárgazdálkodással foglalkozó csatlakozási tárgyalások kapcsán az írások elemzése. A szerző megállapítása szerint: „Az agrárgazdálkodással foglalkozó írások sötét képet festettek viszonyainkról” (Terestyéni, 2001). Az alkalmazott tartalomelemzés annak a felismerésnek a jegyében fogant, hogy ha elegendően sok textus áll rendelkezésre, akkor ezek bizonyos elemeit megszámlálva a különböző szövegek

között értelmes összehasonlítások tehetők. Az üzenetek törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján ezzel a módszeres és objektív eljárással olyan következtetéseket vonhatók le, amelyek a közleményekben nyíltan kimondva nincsenek, de az üzenet megszerkesztettségének, azaz ködolásának a módjából kiolvashatók s esetleg más eszközökkel, más módon nyert adatok segítségével megerősíthetők, igazolhatók.

Jelen kutatásomban arra keresem a választ, hogy az újságokat – és nem a társadalomkutatásokat – olvasó „átlagemberek” milyen tendenciaszerű együttes előfordulások alapján alkothatnak véleményt a mezőgazdaságban dolgozók munkakörülményeiről, munkavégzéséről. A tartalomelemzés alkalmazásával a mezőgazdasági munkakörülményekkel kapcsolatos üzenetek visszatérő sajátosságai alapján vonhatók le objektív következtetéseket az agrárágazattal kapcsolatos vélemények alakulásáról. A kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes használatával mind a szövegek közötti értelmes összehasonlításra, mind a rejtett tartalmak feltárására lehetőségem nyílik. Elemzésemben a tartalom és a műfaj bonyolult viszonyrendszerében a tájékoztató hírműfaj szerepére koncentrálok, mert ez olyan központi műfaj, amely szerint az újságíró szakma meghatározza önmagát, s ez különbözteti meg a hírlapot más médiumoktól. Ebbe a műfajba tartozik a hír, a tudósítás, a nyilatkozat, az interjú. Kutatásomban ezeket elemzem. Céлом, hogy a közlésekben tapasztalható napirendek és fontossági hierarchiák megragadása útján tartalmi indikátorokkal jellemezzem azt az információ kontextust, amelyben, és amelyhez képest a mezőgazdasági munkaerővel kapcsolatos vélemények alakulnak. Ebből egyúttal az is következik, hogy az általam végzett tartalomelemzés csak annyit tekint feladatának, hogy feltárja: egy adott mezőgazdasági témakört hogyan mutatnak be a tömegkommunikációs eszközök, hozzá kapcsolódóan milyen kérdéseket, problémákat tartanak napirenden, milyen aktualitásokra irányítják a figyelmet.

2. Elemzés

A magyar írott sajtó széles palettájából vizsgálatomban a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikkeit, ill. a *Magyar Mezőgazdaság* közleményeit elemeztem. Az elemzett sajtóorgánumok kiválasztásánál az vezérelt, hogy lexikális tartalmat elemezzek, hogy a vizsgált időszakban létező, a pártdokumentumokban már hivatkozásként előforduló sajtótermékekről legyen szó. Választásom megfelel az Antal (1976) által ajánlott módszer forrás kiválasztás tételének. A tendenciaszerű együttes előfordulásokat keresem, ezért nagy időintervallumot kell vizsgálnom. A témával kapcsolatban fontos szerepe van a politikának, a politika és a sajtó kapcsolatának, ezért a vizsgálati időszak kezdő évének az MSZMP tömegkommunikációs elvei írott dokumentumainak kezdő évét, 1957-et kell választanom. A Krippendorf (1995) által meghatározott szisztematikus mintavételt alkalmazva figyelemmel kellett lennem azokra történelmi fordulópontokra, amelyek a mezőgazdaságot gazdasági és politikai szempontból érintették, ezért $K = 6$ értékkel 1957-től kezdve minden hatodik év anyagát vizsgálom. A vizsgálat évei tehát: 1957, 1963, 1969, 1975, 1981, 1987, 1993, 1999, 2005. A *Népszabadság* és a *Hajdú-Bihar megyei Napló* olyan napilapok, amelyek a vizsgált évek mindegyikében megjelentek, éves megjelenésük 300 körül változik. A *Magyar Mezőgazdaság* 1957-ben még kéthetenként, majd hetenként jelent meg, éves példányszáma 52.

A példányszámából eredő hatalmas mennyiségű anyag további szűkítését az Antal (1976) által ajánlott meghatározás alapján végeztem. Értelmezésében a hármas mintavétel második szakasza a dokumentumok kiválasztása. A szerző ajánlása szerint, ha a kutató már döntött arról, hogy egy adott időszakból milyen lapokat választ ki, döntenie kell arról is, hogy ezekből az újságokból mely cikkeket választja ki. A cikkek számát ennek megfelelően szűkítettem. Véletlenszerű kiválasztással átlapoztam a *Népszabadság*, a *Hajdú-Bihar megyei Napló* és a *Magyar*

Mezőgazdaság két-két évfolyamának teljes példányszámát, megszámloltam az összes mezőgazdasággal kapcsolatos újságcikket. A számolás azt eredményezte, hogy a mezőgazdaság témakörének tárgyalása aktualitáshoz kötődik: az aratás és a betakarítás a legjobban preferált időszak a sajtóban, ekkor foglalkoznak a legtöbbet az újságírók a mezőgazdasággal. Ebben az időszakban a közleményekben a termelési eredményeken túl az agrárágazat egyéb tényezői is témává válnak. A cikkek többsége az adatszűkítés miatt növénytermesztési témát dolgoz fel, de a fokozott érdeklődés miatt a média agrárágazathoz való hozzáállása mégis jól vizsgálható. Figyelembe vettem azt a hatáseleméleti alaptézist, hogy a médiafogyasztó figyelmét jobban magukra vonják az egyszerre nagy gyakorisággal megjelenő tartalmak, ezek különös jelentőségre tesznek szert, az olvasó véleményét ehhez méri. Kutatásomban ezeket az elveket figyelembe véve úgy szűkítettem az anyag mennyiségét, hogy a kiválasztott újságok aratással és betakarítással kapcsolatos cikkeinek tartalomelemzést végeztem, melyek megjelenése az adott év június 1. és október 31. közötti időszakra esik. Ezzel a választással azt értem el, hogy a minta elég nagy maradt a lényeges információk megjelenítéséhez, de elég kicsi ahhoz, hogy még elemezni lehessen. Választásom megfelel Pietilä (1979) ajánlásának is, mely szerint, ha megtörtént anyag nagyságának válogatása, úgy az tovább korlátozható megfontolással, amely az adott témával kapcsolatos bizonyos típusú cikk kiválasztását jelenti. A három sajtóorgánumban az erre az időszakra eső lapszámokat tekintettem át, s kerestem a releváns cikkeket. 1957 és 2005 között a három vizsgált sajtótermékben összesen 700 olyan cikket találtam, amely az aratással és betakarítással hozható összefüggésbe.

1. táblázat. Cikkék száma a vizsgált sajtótermékekben

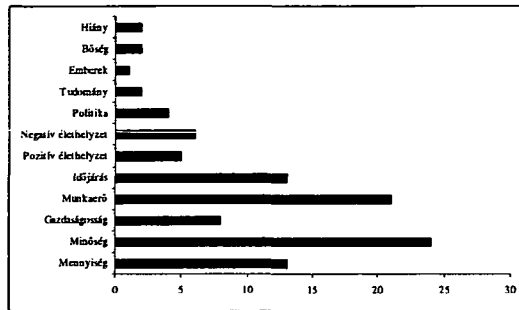
	Magyar Mezőgazdaság	Népszabadság	Napló	Σ
1957	15	27	36	78
1963	23	37	54	114
1969	24	36	21	81
1975	36	37	33	106
1981	7	35	39	81
1987	33	22	37	92
1993	3	18	17	38
1999	11	20	20	51
2005	19	22	18	59
Σ	171	254	275	700

Forrás: saját vizsgálat

A legmagasabb a cikkszám a *Naplóban*, a vizsgált években összesen 275 közlés jelent meg az aratás és betakarítás témakörében. A legkevesebb témába illő cikk a *Magyar Mezőgazdaságban*, amely szaklapnak tekinthető, s például az emberek személyes viszonyait érintő kategória kérdéskörének hangsúlyozása nem tartozik bele a szerkesztési elvekbe jelent meg. Összesen 171 közlemény olvasható a vizsgált kérdéskörben. Különösen alacsony a cikkek száma 1981-ben és 1993-ban. A legtöbb témát érintő közlés 1963-ban jelent meg, összességében 114 közlést elemeztem. A rendszerváltás előtt e témával összefüggésbe hozható cikkek száma összesen 558, amelynek átlaga 98. A rendszerváltás után a teljes közlésszám 142, melynek átlaga már csak 50. Az újságok téma iránti érzékenysége számszerűsíthetően megváltozott, a vizsgált tömegkommunikációs eszközök figyelme elfordult a mezőgazdaságról, a szerkesztési elvekben lecsökkent az aratás és betakarítás témaköre napirenden tartásának igénye.

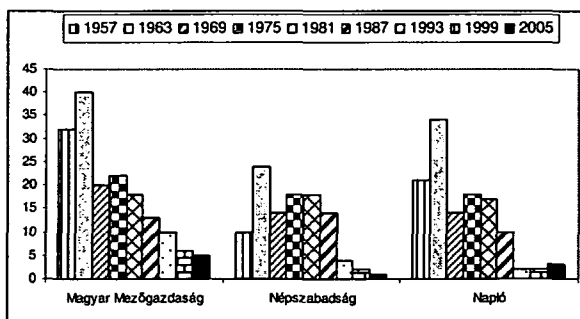
A tartalomelemzéses vizsgálat alapeleme a kategóriarendszerek létezése, melynek leg-

általánosabb formái a kategóriaszótárak és kategóriakatalógusok, amelyek azt határozzák meg, hogy az egyes szavak milyen magasabb fogalmi csoportba sorolhatók. A mezőgazdaság témakörének széleskörű kutatására 12 kategóriát alkottam (mennyiség, minőség, gazdaságosság, munkaerő, időjárás, pozitív élethelyzet, negatív élethelyzet, politika, tudomány, emberek, bőség, hiány). A jelen vizsgálat célját képező munkaerő kategóriába az alábbi munkaerőre, munkavégzésre utaló tartalmak fordultak elő: munkaszervezés, munkafegyelem, munkaverseny, munkateljesítmény, munkaerőhiány, munkakörülmények, munkaerő-szükséglet, munkanélküliség, szorgalom, tehetség, szakértelem, szakemberképzés, oktatás, munkabér, minőségi munka, ösztönző bérezés.

1. ábra. Az összes kategória gyakorisága a vizsgált sajtótermékekben (%)
(Forrás: saját vizsgálat)

Az ábra csak megerősíti azt a feltevést, hogy a munkaerő kategóriájával szívesen foglalkoznak a sajtóorgánumok. Az újságolvasókat élethelyzetükből adódóan érdekli az időjárás fogalomkörébe tartozó tartalmak említése. A fogyasztási szokásokból természetesen érdeklő minőség kategóriájába tartozó fogalmak (a termék minősége, minőségi munka, versenyképesség) mellett a leggyakrabban előforduló kategória a munkaerő kategóriája. A munkaerő fogalomkörébe tartozó cikkek vizsgálata a három sajtóorgánumban már árnyaltabb képet mutat. Az ábrából összességében leolvasható, hogy a munkaerővel kapcsolatos fogalmak napirenden tartása a vizsgált közel ötven évben fokozatosan elvesztette jelentőségét.

2. ábra. A munkaerővel kapcsolatos tartalmak gyakorisága (%)
(Forrás: saját vizsgálat)

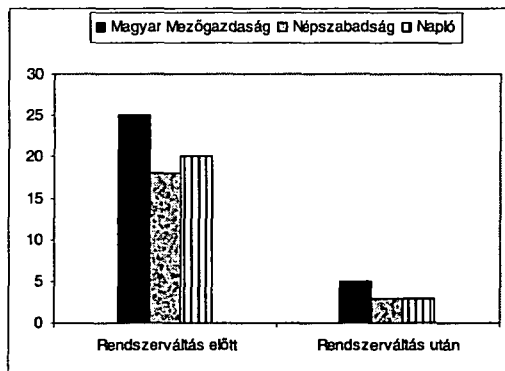
A Magyar Mezőgazdaság szerkesztősége 1957-ben nagy gyakorisággal kevés típusú tartalmat közöl a lap. A fogalmak közül elsősorban a munkaszervezés kérdéskörét, fontosságát hangsúlyozzák az újságírók. Az 1963-as kiemelkedő gyakoriság mögött továbbra is a munkaszervezés hangsúlyozása játszik szerepet, de új fogalomként nagy számban jelennek meg a szakember,

szakértelem munkafegyelem, munkaerőhiány kifejezések. 1969-ben csökken a gyakoriság, de teljesen új fogalmak kerülnek felszínre. Megjelennek az emberekről való gondoskodás fogalmai: *munkakörülmények, munkavédelem, egészség;* a beszámolókbán többször is nagy jelentőséggel bír az aratásban dolgozók étel- és üdítő ellátásának biztosítása. Az 1975-ös emelkedés egyik oka, hogy részben megmaradnak a gondoskodás fogalmai, s mellettük gyakran kerül említésre a *jó munkahelyi légkör, a szociális ellátás és a munkavédelem* jelentősége. 1993 után a szövetkezetek létszámának csökkenésével eltűnik a közlésekből a *munkaszervezés* fogalma, a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak közül csupán a *szakértelem* kap hangsúlyt.

A *Népszabadságban* a közlések gyakoriságának változása összefüggésben van a termelőszövetkezetek elterjedésével, ill. a rendszerváltás után azok megszűnésével. 1987-ig a 16%-os átlagos gyakoriság a munkaszervezés és a dolgozókról való gondoskodás témakörének napirenden tartásából adódik. A szövetkezetek megszűnésével együtt érintettség híján ezek a fogalmak eltűntek az újságírásból és a közbeszédből. Az évenkénti elemzés jól jellemzi a kor gazdasági és politikai gyakorlatát. 1957-ben az átlag alatti gyakoriság a parasztság szorgalmára, tehetségére utaló fogalmak kevés számú említéséből származik. Az 1963-as kiemelkedő gyakoriság háttérben a *munkaszervezés* hangsúlyozása játszik szerepet. Az újságcikkekben többször is utalás történik az előző év rossz munkaszervezésére, s az ebből levonható tanulságokra. Kiemelkedő jelentősége van még a parasztokról való gondoskodásnak, a munkaversenynek és munkaerőhiánynak. A szövetkezetek gondoskodtak az aratókról, több településen működtettek napközit az aratók gyerekeinek. A boltok bőséges választékot kínáltak szalmakalapból, klottnadrágból, szódabikarbónából, készételekből. A szocialista brigádmozgalom és a munkaverseny „óriási energiákat szabadított fel”. A versenyben a pártszerveknek is volt feladata, a munkaverseny állásáról folyamatosan nyújtottak tájékoztatást, s az augusztus 20-i ünnepségekre kitüntetésre terjesztették elő a „legjobb teljesítő elvtársakat”. Megjelenik a KB elvárásainak megfelelő bíráló – amely a sajtó joga és kötelessége – de az újságírói kritika a hibák ellen fogalmazódik meg: „jó néhány helyen könnyen veszik a munkát; sok a mulasztás és a mulasztó”. Az aratás megfelelő ütemű befejezéséhez a gépeknek éjjel-nappal dolgozniuk kellene, de nincs elég traktoros, az ágazat munkaerőhiánnyal küszködik. 1969-ben csökken a gyakoriság, de új fogalmak kerülnek felszínre: *munkakörülmények, munkavédelem, egészség.* Az 1975-ben új témaként kerül napirendre a *munkafegyelem*, újra hangsúlyossá válik a szocialista brigádmozgalom. Először kerül napirendre a diákfoglalkoztatás, a diákmunka szépsége és fontossága. Ebben az évben rendelet írta elő a nyugdíjasok és családtagok bevonását az őszi betakarítási munkákba. 1981-ben a munkaszervezés és munkaerőhiány fogalmai a politikai kategória fogalmaival is összekapcsolódnak. Csehszlovákiából 300 kombajn és vezetője „sietett hazánk segítségére”. Ebben az évben még jelentőséget kap a diákok munkájának hangsúlyozása, közel 500 ezer diák dolgozott, s a termés 25%-át takarították be. Különös figyelmet fordít a *Népszabadság* a munkavédelemre, munkabalesetekre. Első oldalas keretes cikk szól a munkavédelemről, mint a gazdasági-termelési tevékenység részéről. Az újság felhívja a figyelmet arra, hogy a szövetkezetekben évente 95–100 halálos baleset történt a megelőző években, amelyek egy részében szerepet játszott az alkohol is. A munkavédelem és tűzvédelem témakörét tartja elsősorban napirenden a lap a következő években is. 1993-tól szinte eltűnik a közlésekből a *munkaszervezés* fogalma, a munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak közül csupán a *szakértelem* kap hangsúlyt. Új elemként jelenik meg a falusi munkanélküliség, a falugazdász fogalma. Témává válik a munkát adó gazdálkodó.

A *Naplóban* 1957-ben a kategória fogalmai közül elsősorban a munkaszervezés, munkaverseny, munkateljesítmény, munkakörülmények kérdéskörét hangsúlyozzák az újságírók. Megjelenik az aratásban dolgozók ellátására megszervezett mozgóboltot bemutató cikk, s hangsúlyt kap a bíráló is, amiért nincs elég hűsítő ital a földeken. 1963-ban kiemelt jelentőséget tulajdonított a MSZMP a nyári és őszi munkák propagálásában a megyei sajtónak. A

Napló is kimagasló gyakorisággal foglalkozik a *munkaszervezés* kérdéskörével. A lap első oldalán jelenik meg a kormány felhívása az üzemekhez: küldjenek 2–3 hónapra olyan dolgozókat a földekre, akik értenek a traktorokhoz. A *Napló* beszámol arról, hogy ipari munkások érkeznek és katonák is dolgoznak a földeken. A tudósítások szerint a szállítás megszervezését segítette, hogy heti egy napra a közületi gépkocsikat is bevonhatták a munkákba. Az aratásban dolgozók ellátásáról továbbra is szívesen ír a lap, fényképes cikk mutatja be amint ételt visznek az arató férfiaknak, fagyaltot a nőknek. 1969-ben csökken a munkaerő kategóriájába eső fogalmak gyakorisága, de új fogalmak jelennek meg: *szakember, szakértelem munkafegyelem, munkavédelem*. 1975-ben még mindig a munkaszervezés a kiemelkedő fogalom a kategórián belül, de fennmarad az aratásban résztvevőkről való gondoskodás fontosságának hangsúlyozása is, amelynek a cikkek tanúsága szerint a jó munkahelyi hangulat lesz az eredménye. A korszerű termelést a *Napló* összeköti a megfelelő és jól képzett szakembergárda jelenlétével. 1981-ben több közlés is foglalkozik az őszi diákmunkával. Hangsúlyt kap a szervezési, ellátási feladatok megoldása, és bíráló cikk jelenik meg azokról a gazdaságokról, amelyben a diákoknak akarataik ellenére a kiadásokra pénzt kellett felajánlaniuk. 1987-re munkaerő fogalmainak gyakorisága csökken, a kategória elemei közül a munkavédelem témakörét tartja napirenden a *Napló*. A napilapban 1993 után eltűnik a közlésekből a *munkaszervezés* fogalma, csupán a cukorrépa betakarítás idején lesz ennek a fogalomnak jelentősége. A felállított 12 kategória közül a vizsgált időszakban kiemelkedő jelentőségű a munkaerővel kapcsolatos fogalmak gyakorisága, a második leggyakrabban említett fogalmi rendszer. Az adatok összességéből levonható állítás azonban teljesen megváltozik, amennyiben a vizsgált időszakot a rendszerváltás előtti és rendszerváltás utáni évek bontásában vizsgáljuk. Az egypártrendszer idején a tömegkommunikációs alapelvekhez való igazodás, a propaganda elvárások teljesítése megszabta, hogy miről és milyen stílusban írtak az újságírók. A vizsgált időszak első periódusában - 1987-ig - az elemzett tömegkommunikációs eszközök a munkaerő, a minőség, a mennyiség és az időjárás kategóriáját tartották elsősorban napirenden.

3. ábra. A vizsgált tartalmak gyakorisága a rendszerváltás előtt és után (%)
(Forrás: saját vizsgálat)

A munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak említése a vizsgált cikkek tartalmának közel 25%-ban fordul elő a rendszerváltás előtt. Ez az arány a rendszerváltás utáni években az 5%-ot sem éri el. A rendszerváltás előtt a politikai céloknek megfelelően a munkaszervezés, a munka hatékonysága, a termelőszövetkezeti munka örömeinek leírása jelenik meg a közlésekben. Különösen a *Magyar Mezőgazdaság* folyóiratra jellemző, hogy a szakértelem, a képzettség fontosságának említése. A cikkek hangvétele ebben az időszakban inkább pozitív, a politikai elvárásoknak megfelelően „előremutatóan” bíráló. A rendszerváltás utáni évek közléseire nem csupán a

közlések számának csökkenése jellemző. Megjelennek az elemző, a több szempontot is vizsgáló írások. A hibák, a gondok, a botrányok napirenden tartása már nemcsak a valóság visszatükrözésének, hanem a példányszám emelése, de legalább szinten tartása elvének teljesítése mentén történik. A munkaerő kategóriájába tartozó fogalmak közül a munkaszervezés, a munkakörülmények, a szakértelem említése jellemző, de ezek mindegyike negatív kontextusban.

Vizsgálatomban a *Magyar Mezőgazdaság, a Napló és a Népszabadság* 1957 és 2005 között megjelent évfolyamainak minden hatodik évében az aratással és betakarítással összefüggésben lévő újságcikkekben elemeztem a munkaerő kategóriájával összefüggésbe hozható fogalmakat. Elemzését háttérét az adta, hogy az olvasóközönség nem mezőgazdasági szakértő rétegei a személyes életszférától és a napi tapasztalatoktól távol eső gazdasági területekről és kérdésekről elsősorban a tömegkommunikációs eszközök útján kapnak információt, így az ország mezőgazdasági potenciálját, helyzetét, fejlődését, a mezőgazdaságban végezhető és végzett munka mennyiségét és minőségét jelentős részben ezen információk alapján ítélik meg. A tömegkommunikációs hatásméleteket figyelembe véve az állapítható meg, hogy az általam elemzett *Magyar Mezőgazdaság, Napló és Népszabadság* aratással és betakarítással foglalkozó 700 cikkéből a munkaerő kategóriáját vizsgálva az állapítható meg, hogy a mezőgazdaságban dolgozók nehéz munkakörülmények között, a termelészövetkezeti mozgalom idején komoly munkaszervezés és támogatási rendszer mellett végezték munkájukat. Állandó témaként merül fel a szakértelem fontossága, gyakran annak hiánya. A tudás, a képzettség gyakori említése feltehetőleg szerepet játszott a nagy számú mezőgazdasági tanulmányokat folytató fiatal életében. A rendszerváltás után a kategóriával kapcsolatban a negatív hangvételű cikkek kerülnek többségbe. A nehéz munkakörülmények, a munkanélkülivé válás, a megélhetési nehézségek említése szerepet játszhat az újságolvasókban a negatív benyomás hosszú távú megmaradásának. A tömegkommunikációs elméleteket és a hatáskutatásokat is figyelembe véve természetesen nem állíthatom, hogy a vizsgált tömegkommunikációs eszközök által alkotott kép egyértelműen meghatározza a mezőgazdasági munkáról, munkavégzésről kialakított közvélekedést. Alapvető jelentőségűnek gondolom a személyes tapasztalatok és a személyközi kommunikáció csatornáin áramló információkat, különösen egy olyan társadalmi tevékenységforma esetében, mint a mezőgazdaság, amely rendkívül sok szálon keresztül befolyásolja az egyén életét, személyes világát. A tömegkommunikáció a lakosság egészében vagy egyes rétegeiben fellelhető véleményeknek csak az egyik forrása. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a tömegkommunikációból az egyénekhez jutó mezőgazdasági információk nem merülnek ki azokban a közlésekben, amelyeket jelen kutatás tárgyául választottam. Az általam elemzett közlések mellett a tömegkommunikációs üzenetfolyam más területeiről is levonható következtetés a mezőgazdaságra vonatkozóan. Jelen vizsgálatban nem is céloztam meg többet, mint 700 mezőgazdasági témájú újságcikkből egy tendencia felvázolását.

Irodalomjegyzék

- Antal L.: (1976): A tartalomelemzés alapjai. Magvető, Budapest.
- Estók J.–Fehér Gy.–Gunst P.–Varga Zs. (2005): Agrárvilág Magyarországon 1848–2004. Argumentum Kiadó/Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.
- Juhász P. (1987): Mai képünk a parasztságról s a falusi társadalom néhány jellegzetességéről. *Medvetánc* 1987/1 5–17. p.
- Kovács K. (1998): Agrárgazdasági szereplők az átmenet éveiben. *Szociológiai Szemle* 1998/3.
- Kovács J. (2004): Egyetemes és magyar agrárfejlődés. DE ATC, Debrecen.
- Krippendorf K. (1995): A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi, Budapest.
- Pietilä V. (1979): Tartalomelemzés. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Romány P.–Tamási M. (2002): Agrárpolitikai fordulatok – agrártársadalmi változások. Bába Kiadó, Szeged.
- Terestyéni T. (2001): Magyarország és az Európai Unió a sajtó tükrében. *Szociológiai Szemle* 2001/2.
- Valuch T. (2001): Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris, Budapest.
- Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2003. KSH, Budapest 2004.